

## Ο ρόλος της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

**Χριστόφορος Κωσταρής**  
MSc e-Learning, MEd, Εκπαιδευτικός  
*xkostaris@yahoo.gr*

**Μαρία Κατσά**  
MSc e-Learning, MEd, Εκπαιδευτικός  
*maria\_katsa@yahoo.gr*

### ➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διαρκής επιμόρφωση αναγνωρίζεται ως αναπόσπαστο μέρος της επαγγελματικής ανέλιξης των εκπαιδευτικών, αλλά και ως βασικός παράγοντας της ποιότητας της εκπαίδευσης. Βασικός στόχος των επιμορφωτικών προγραμμάτων είναι ο εμπλουτισμός των επαγγελματικών γνώσεων των εκπαιδευτικών, ο εφοδιασμός τους με νέες μεθόδους και πρακτικές, με παράλληλη κάλυψη των προσωπικών τους ενδιαφερόντων και αναγκών. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και οι επιλογές διδασκαλίας και μάθησης που παρέχει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δίνει δυνατότητες σύγχρονης και ασύγχρονης επιμόρφωσης, που υπερπηδούν τα προβλήματα που δημιουργούν οι παραδοσιακές δια ζώσης μέθοδοι. Παράλληλα, η ραγδαία εξέλιξη των τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας έχει δημιουργήσει νέες δυνατότητες πληροφόρησης και παρέχει νέα εργαλεία για τη ανάπτυξη συστημάτων εξ αποστάσεως επιμόρφωσης. Πιο συγκεκριμένα, οι σύγχρονες πλατφόρμες τηλεεκπαίδευσης αποτελούν ένα εικονικό περιβάλλον διδασκαλίας, μέσω του οποίου ενισχύεται η συμμετοχή των επιμορφούμενων σε μια διαδικασία ενεργητικής μάθησης και γόνιμης αλληλεπίδρασης με το μαθησιακό περιβάλλον. Βέβαια, για την αποτελεσματική υλοποίηση της επιμορφωτικής διαδικασίας, πέραν των διατιθέμενων υπηρεσιών και εργαλείων, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι παράγοντες που συνθέτουν το παιδαγωγικό περιβάλλον και αφορούν το σύστημα επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης.

**Λέξεις-κλειδιά:** Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, επιμόρφωση εκπαιδευτικών, επαγγελματική ανέλιξη

### ➤ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι εξελίξεις στη σύγχρονη εποχή της τεχνολογίας και της επικοινωνίας καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για ευρεία αναθεώρηση των δεξιοτήτων που απαιτείται



να αναπτυχθούν από τους εκπαιδευτικούς, προκειμένου να αντεπεξέρχονται στις διαρκώς αναπροσαρμοζόμενες απαιτήσεις του λειτουργήματός τους. Στο πλαίσιο της προσπάθειας να καλυφθεί αυτή η ανάγκη, το διαδίκτυο προσφέρει τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης και συνεργασίας, διασυνδέοντας άμεσα τους εκπαιδευόμενους με αστείρευτες πηγές εκπαιδευτικού υλικού (Owston, 1997). Παράλληλα, τα διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης -σε αντίθεση με τη μάθηση στη φυσική τάξη- εξισώνουν τις ευκαιρίες για μάθηση ανάμεσα σε άτομα που διαφέρουν ως προς τις οικονομικές ή φυσικές δυνατότητες, την ηλικία, το επάγγελμα και διαμένουν σε διαφορετικές γεωγραφικά περιοχές, αφού προσφέρουν τη δυνατότητα υποστήριξης της μάθησης στον τόπο, τον χρόνο και τον ρυθμό που επιθυμεί κάθε εκπαιδευόμενος (Σιδηρόπουλος, 2008). Συμπερασματικά, με τις μεθόδους της εξ αποστάσεως μάθησης να υποκαθιστούν τα παραδοσιακά δασκαλοκεντρικά παιδαγωγικά μοντέλα (Νταλούκας, Αντωνίου, Δαούσης, & Σεβεντεκίδης, 2008), οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής ως ενεργά μέλη διαδικτυακών κοινοτήτων μάθησης (Duderstadt, 1998), τη στιγμή όπου η γνώση καθίσταται δυναμικά διαχεόμενη σε ένα ευρύ φάσμα δεδομένων και είναι άμεσα προσπελάσιμη (Gros, 2002).

Σε αυτό το πλαίσιο, η εξ αποστάσεως επιμόρφωση επιτρέπει την πρόσβαση στη γνώση σε μεγάλο αριθμό ενδιαφερομένων ως προς τους συμμετέχοντες στα παραδοσιακά συστήματα τυπικής και άτυπης επιμόρφωσης (Λιοναράκης, 1998-1999), όπου λαμβάνονται υπόψη, τόσο το εύρος των αναγκών των ενηλίκων εκπαιδευομένων, όσο και η διαφορετική διαθεσιμότητα του χρόνου τους (Νταλούκας, Αντωνίου, Δαούσης, & Σεβεντεκίδης, 2008). Επομένως, μέσω της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης, οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν νέες δεξιότητες που διέπουν τη δια βίου μάθηση, όπως είναι οι επικοινωνιακές και οι συνεργατικές δεξιότητες (Harasim, 1999), οι δεξιότητες ψηφιακού αλφαριθμητισμού, καθώς και δεξιότητες που σχετίζονται με τη διαχείριση του χρόνου και των στόχων που θέτουν (Oliver & McLoughlin, 2000).

Παρακάτω, αρχικά, γίνεται αναφορά στην αναγκαιότητα της διαρκούς επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, τόσο για την επαγγελματική ανέλιξή τους, όσο και για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στη συνέχεια, αναλύεται η παιδαγωγική διάσταση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αφού, μέσω της συνεργατικής μάθησης και με βάση τις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων, ενεργοποιεί τους επιμορφούμενους εκπαιδευτικούς προς μια πορεία αυτομάθησης. Επίσης, περιγράφεται το πλαίσιο λειτουργίας των προγραμμάτων εξ αποστάσεως επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, καθώς και οι παράγοντες που την επηρεάζουν.

## ➤ Η ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών θεωρείται σήμερα μία από τις κύριες παραμέτρους της αποτελεσματικότητας του σχολείου, ενώ, παράλληλα, καθίσταται απαραίτητο κομμάτι της επαγγελματικής σταδιοδρομίας τους, λόγω της ταχύτατης παλαίωσης της γνώσης (Χατζηλέλεκας, 2006). Προκειμένου, όμως, η επιμόρφωση να



θεωρηθεί αποτελεσματική για τους εκπαιδευτικούς, χρειάζεται να τους προσφέρει τις κατάλληλες γνώσεις και δεξιότητες, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να αντιμετωπίζουν τα εκάστοτε προβλήματα της εκπαιδευτικής πράξης, συμβάλλοντας, με τον τρόπο αυτόν, στην επαγγελματική ενδυνάμωσή τους (Κλίτσας, 2008). Άλλωστε, κεντρικό στόχο της επιμόρφωσης αποτελεί η βελτίωση της επαγγελματικής πρακτικής των εκπαιδευτικών, καθώς και η γενικότερη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης (Bolam, 1986), ενώ σύμφωνα με τον Μολοχίδη (2005) επιμέρους στόχοι της είναι η προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών, καθώς και η βελτίωση της διδασκαλίας και των διδακτικών μεθόδων. Παράλληλα, σύμφωνα με τη Χατζηπαναγιώτου (2001), η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών προϋποθέτει τη βασική εκπαίδευσή τους, την οποία έρχεται να εμπλουτίσει και να βελτιώσει, καθώς αποτελεί μία οργανωμένη, συνεχή και επαναλαμβανόμενη διαδικασία, που περιλαμβάνει δραστηριότητες της τυπικής αλλά και της μη τυπικής εκπαίδευσης.

Επίσης, κατά τον σχεδιασμό, την υλοποίηση, την οργάνωση και την αξιολόγηση ενός προγράμματος επιμόρφωσης, χρειάζεται να καθορίζονται οι εκπαιδευτικοί στόχοι του με σαφήνεια και ακρίβεια και οι συμμετέχοντες να ενημερώνονται έγκαιρα και ουσιαστικά σε σχέση με τις υποχρεώσεις τους, όσον αφορά τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα (Φραγκούλης, 2010). Παράλληλα, το περιεχόμενο του προγράμματος χρειάζεται να διαμορφώνεται σύμφωνα με τις εκπαιδευτικές ανάγκες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων, ενώ το εκπαιδευτικό υλικό πρέπει να δομείται σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις απαιτήσεις των συμμετεχόντων σε αυτό (Φραγκούλης, 2010). Άλλωστε, καθώς η μάθηση αποτελεί προϊόν μαθησιακής και όχι διδακτικής πράξης (Λιοναράκης & Φραγκάκη, 2010), οι ενδιαφερόμενοι χρειάζεται να ανακαλύπτουν τη μάθηση μέσα από συγκεκριμένες μεθόδους και πρακτικές. Επομένως, κατά τον σχεδιασμό ενός επιμορφωτικού προγράμματος εκπαιδευτικών, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη βιωματική εκπαίδευση, όπου να αξιοποιούνται οι εμπειρίες που ήδη υπάρχουν ή που αναδύονται κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διεργασίας. Επίσης, είναι σημαντικό οι συμμετέχοντες να συνδέουν την εκπαίδευσή τους με προβλήματα που αντιμετωπίζουν καθημερινά στο εργασιακό τους περιβάλλον (Κόκκος, 1999).

Στο πλαίσιο αυτό, οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να συμμετέχουν ενεργά σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού, της υλοποίησης, του καθορισμού του ρυθμού εκπαίδευσης, καθώς και της αξιολόγησης του επιμορφωτικού προγράμματος. Παράλληλα, οι τεχνικές επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού όσο και σε επίπεδο εφαρμογής, χρειάζεται να ενσωματώνουν όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά, καθώς και τις βασικές αρχές των θεωριών μάθησης της εκπαίδευσης ενηλίκων. Πιο συγκεκριμένα, οι κυριότερες τεχνικές είναι (Κόκκος, 1998):

- Η εισήγηση, που αποτελεί μια παραδοσιακή τεχνική που δημιουργεί το αίσθημα της ασφάλειας στους επιμορφούμενους, αφού αρκούνται στο να σημειώσουν τα θέματα που τους ενδιαφέρουν, χωρίς να καλούνται να επεξεργάζονται οι ίδιοι συγκεκριμένα θέματα. Η μη ενεργή συμμετοχή των επιμορφούμενων αποτελεί και το βασικό μειονέκτημα της συγκεκριμένης τεχνικής, αφού δεν τους επιτρέπει να αναπτύξουν τη δημιουργικότητάς τους.



- Η επίδειξη, που ως τεχνική οδηγεί τους επιμορφούμενους στη μάθηση, μέσω της παρατήρησης του επιμορφωτή να εκτελεί μια συγκεκριμένη πρακτική, την οποία καλούνται στη συνέχεια να επαναλάβουν. Ως τεχνική ενεργοποιεί το ενδιαφέρον των επιμορφούμενων, αλλά αδυνατεί να ενισχύσει την επικοινωνία μεταξύ τους και τη δημιουργικότητα.
- Η μελέτη περίπτωσης, που βασίζεται στην παρουσίαση ενός πραγματικού ή υποθετικού παραδείγματος, με σκοπό την ανάλυσή του και την εξεύρεση πιθανών λύσεων. Η συγκεκριμένη τεχνική ακολουθεί την αρχή της ενεργητικής μάθησης, ενώ ενισχύονται δεξιότητες όπως της κριτικής και της αναλυτικής σκέψης και της επίλυσης προβλημάτων.
- Η συζήτηση, που ως τεχνική ενθαρρύνει την ανταλλαγή απόψεων από την πλευρά των επιμορφούμενων και στοχεύει στην προσέγγιση ενός θέματος μέσω διαφορετικών οπτικών, ενώ παροτρύνει την κατάθεση εναλλακτικών λύσεων και τη γόνιμη εξαγωγή συμπερασμάτων.
- Η χιονοστιβάδα, που μοιάζει ως τεχνική με αυτή της συζήτησης, ακολουθώντας όμως μια διαφορετική λογική. Συγκεκριμένα, η ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των επιμορφούμενων είναι πιο βραχύχρονη, καθώς πραγματοποιείται συνδυασμός δραστηριοτήτων γραπτού και προφορικού λόγου, ενώ ανατίθενται ατομικές και ομαδικές εργασίες, προκειμένου να επιτευχθούν οι μαθησιακοί στόχοι.
- Ο καταιγισμός ιδεών, που αποτελεί την αυθόρμητη και μη-καθοδηγούμενη έκφραση ιδεών, λέξεων και φράσεων, σχετικά με ένα ζήτημα που τίθεται προς συζήτηση.
- Η πρακτική άσκηση, που δύναται να λάβει τη μορφή ατομικής ή ομαδικής εργασίας και αποβλέπει στην επίλυση ενός προβλήματος ή στην επεξεργασία ενός ζητήματος. Ο ρόλος του εκπαιδευτή είναι να συντονίζει και να κατευθύνει την όλη διαδικασία, ενώ οι επιμορφούμενοι συμμετέχουν ενεργά, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες.
- Το παιχνίδι ρόλων, που στηρίζεται στην ανάληψη ρόλων από τους επιμορφούμενους με στόχο την καλύτερη κατανόηση συγκεκριμένων εννοιών, μέσω της βιωματικής προσέγγισης. Με την εφαρμογή αυτής της τεχνικής ενισχύεται η ενεργητική συμμετοχή και αναπτύσσονται οι δεξιότητες επικοινωνίας των επιμορφούμενων.
- Η δημιουργία ομάδων εργασίας, που στοχεύει στη συνεργασία και την αλληλεπίδραση των επιμορφούμενων, αφού τους ωθεί να εργάζονται σε ομάδες προκειμένου να επεξεργαστούν συγκεκριμένα γνωστικά πεδία, να εκπονήσουν εργασίες, να μελετήσουν και να επιλύσουν προβλήματα. Η τεχνική αυτή απαλλάσσει τους επιμορφούμενους από το άγχος της αποτυχίας, αφού η συλλογικότητα τους προφυλάσσει από ενδεχόμενα αρνητικά συναισθήματα μιας ελλιπούς εργασίας. Η τεχνική αυτή μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά απαιτητική για τους επιμορφωτές, αφού καλούνται να σχεδιάζουν τις δραστηριότητες και στη συνέχεια να συντονίζουν τις ομάδες εργασίας.

Όσον αφορά τη συμβολή των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας



(ΤΠΕ) στη μαθησιακή διαδικασία, αυτή προκύπτει είτε άμεσα, μέσω των τεχνολογικών τους χαρακτηριστικών και των τρόπων με τους οποίους αναπαριστούν, διαχειρίζονται, αποθηκεύουν και μεταφέρουν την πληροφορία, ή έμμεσα, μέσω της παιδαγωγικής αξιοποίησής τους κατά τη μαθησιακή διαδικασία (Μικρόπουλος, 2006). Παράλληλα, η σημαντική εξέλιξη των ΤΠΕ παρέχει στους εκπαιδευτικούς περισσότερο ευέλικτους μηχανισμούς επιμόρφωσης, κυρίως μέσω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με νέες μεθόδους και εργαλεία μάθησης (Παπαδάκης & Φραγκούλης, 2005).

## ➤ Η ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σύμφωνα με τον Jarvis (2005), η μάθηση είναι κάτι παραπάνω από την απόκτηση γνώσης, αφού αποτελεί την επεξεργασία του μετασχηματισμού της εμπειρίας σε γνώση, δεξιότητες, νοοτροπίες, αξίες και συναισθήματα, ύστερα από μια σειρά εσωτερικών διεργασιών. Υπό αυτό το πρίσμα, η μάθηση ως διαδικασία συντελείται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου. Όσον αφορά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η μάθηση θεωρείται ως μία διαδικασία μοναδική και ξεχωριστή, που την ανακαλύπτει κάθε άτομο κατά τη διάρκεια της μαθησιακής του εξέλιξης και πορείας (Λιοναράκης, 1998). Παράλληλα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει παιδαγωγική διάσταση, αφού ενεργοποιεί τον εκπαιδευόμενο να μαθαίνει πώς να μαθαίνει μόνος του και πώς να λειτουργεί αυτόνομα προς μια ευρετική πορεία αυτομάθησης (Λιοναράκης, 2006). Και τούτο, διότι υποστηρίζει τη χρονική ευελιξία και χρησιμοποιεί ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό. Επίσης, γίνεται χρήση και αξιοποίηση σύγχρονων ψηφιακών μέσων με συστηματική υποστήριξη του εκπαιδευομένου, ενώ έχει μαθητοκεντρικό προσανατολισμό, κυρίως με την ιδιαίτερη δομή και οργάνωση του εκπαιδευτικού υλικού, καθώς και με το διδακτικό μοντέλο που αναδεικνύει (Λιοναράκης, 2005).

Ως εκπαιδευτική διεργασία, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση χαρακτηρίζεται τόσο από τη φυσική απόσταση διδασκόντων-διδασκομένων, όσο και από τον φορέα που την παρέχει, καθώς και τη χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων, προκειμένου να διασφαλιστεί η επικοινωνία μεταξύ τους (Γιαγλή, Γιαγλής & Κουτσούμπα, 2010). Επίσης, αποτελεί μία εκπαιδευτική μεθοδολογία, που χαρακτηρίζεται από τη χρήση νέων, προηγμένων τεχνολογιών, ενώ, παράλληλα, προωθεί την αυτονομία των μαθητευομένων, προσδίδοντας μια νέα διάσταση, τόσο στον τρόπο κατάκτησης της γνώσης, όσο και στην επίτευξη αποτελεσματικής διδασκαλίας (Γιαγλή, 2009). Όμως, τα διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης παρουσιάζουν και ορισμένα μειονεκτήματα, όπως είναι το γεγονός ότι η πρόσβαση σε αυτά εξαρτάται από εξωτερικούς παράγοντες, όπως είναι οι δυνατότητες του παρόχου της υπηρεσίας, η ταχύτητα λήψης των δεδομένων, καθώς και η δυσκολία του χρονικού προγραμματισμού (Ρώσσης & Τζέπογλου, 2001). Την ίδια στιγμή, η έλλειψη φυσικής επαφής στα εξ αποστάσεως περιβάλλοντα έχει αντίκτυπο στην κοινωνικοποίηση των συμμετεχόντων, ενώ η απουσία κοινωνικής αλληλεπίδρασης επηρεάζει τη μάθηση και το ενδιαφέρον τους (Stodel, Thompson & MacDonald, 2006). Αυτοί είναι ορισμένοι από τους λόγους εξαπίας των



οποίων παρουσιάζονται υψηλά ποσοστά αποχώρησης σε διαδικτυακά προγράμματα επιμόρφωσης, με τα προβλήματα αυτά να αμβλύνονται σε μαθήματα που πραγματοποιούνται σε σύγχρονα εξ αποστάσεως περιβάλλοντα, αφού παρέχονται επιπλέον δυνατότητες (Stodel, Thompson & MacDonald, 2006).

Εν κατακλείδι, στη σύγχρονη εποχή, η διαρκής ανάγκη για επικαιροποίηση των γνώσεων και δεξιοτήτων των εργαζομένων αναδεικνύουν τη διά βίου μάθηση ως τη βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική και παραγωγική ένταξη κάθε πολίτη στα νέα κοινωνικά και εργασιακά δεδομένα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ΑεξΑΕ) αποτελεί σημαντικό μέσο για την υλοποίηση της διά βίου μάθησης στην εποχή μας (Αναστασιάδης, 2006).

## ➤ Η ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ

Στο παρελθόν υπήρξε έντονος προβληματισμός σχετικά με τον βαθμό στον οποίο οι υπάρχουσες τυπικές και άτυπες μορφές επιμόρφωσης ήταν επαρκείς για την κάλυψη των αναγκών των εκπαιδευτικών (Βασιλού & Χαραμής, 1997). Τα προβλήματα εστιάζονταν στον τρόπο σχεδιασμού, οργάνωσης και υλοποίησης των επιμορφωτικών προγραμμάτων, καθώς και στην έλλειψη ευέλικτων διδακτικών πρακτικών και μεθόδων. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο πολλά ιδρύματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης καθώς και άλλοι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς προώθησαν την ανάπτυξη προγραμμάτων εξ αποστάσεως επιμόρφωσης (Collis, 1996). Όσον αφορά τα περιβάλλοντα εξ αποστάσεως επιμόρφωσης, αυτά στηρίζονται σε ολοκληρωμένα πληροφορογραφικά συστήματα που έχουν τη δυνατότητα να υποστηρίξουν μαθησιακές διεργασίες, οι οποίες δεν συμπίπτουν χρονικά για τον εκπαιδευτή και τον εκπαιδευόμενο (Kerrey & Isakson, 2001). Επομένως, η εξ αποστάσεως επιμόρφωση παρέχει την ευκαιρία σε μεγάλο αριθμό εκπαιδευτικών να επιμορφωθούν και να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους (Παπαδούρης, 2001). Επίσης, η ενίσχυση τεχνικών εξ αποστάσεως επιμόρφωσης εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της προώθησης διαδικασιών συνεχούς αυτομόρφωσης και συμμετοχής των εκπαιδευτικών σε δίκτυα πληροφόρησης και επικοινωνίας που στοχεύουν στη βελτίωση των επαγγελματικών τους δεξιοτήτων (Jung, 2005), με τα βασικά πλεονεκτήματα από την αξιοποίηση της εξ αποστάσεως επιμόρφωσης να είναι τα ακόλουθα (Collis, 1996):

- το χαμηλό κόστος, ανεξάρτητα από το είδος και το περιεχόμενο της επιμόρφωσης, καθώς και τον αριθμό των επιμορφούμενων
- οι ίσες ευκαιρίες επιμόρφωσης για όλους, ανεξάρτητα από τον τόπο της κατοικίας τους
- η συνεχής και συστηματική επιμόρφωση
- η ευελιξία στον χρόνο αναζήτησης υποστήριξης από τους επιμορφούμενους
- η αμεσότερη και πιο συχνή επικοινωνία των επιμορφούμενων με τον επιμορφωτή τους
- η ηλεκτρονική διαχείριση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και αποφυγή γραφειοκρατικών δυσλειτουργιών.



Όσον αφορά το πλαίσιο λειτουργίας των φορέων στην εξ αποστάσεως επιμόρφωση αυτό διαμορφώνεται από την ύπαρξη ορισμένων παραγόντων, οι σημαντικότεροι των οποίων είναι οι εξής (Λιοναράκης, 1998-1999):

- η μεθοδολογία που εφαρμόζεται
- η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού υλικού
- τα μέσα επικοινωνίας και διαβίβασης του εκπαιδευτικού υλικού
- η διαμόρφωση μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας μάθησης, μέσω της οποίας θα γίνεται η κατανόηση του εκπαιδευτικού υλικού
- ο προγραμματισμός και η υλοποίηση περιοδικών συναντήσεων μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων για την παροχή διευκρινίσεων.

Επίσης, η εξ αποστάσεως επιμόρφωση έχει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά, που συνοψίζονται στα εξής (Παπαδάκης, Βελισσάριος, & Φραγκούλης, 2003):

- δεν υπάρχουν χωρικοί ή χρονικοί περιορισμοί κατά την πρόσβαση των εκπαιδευομένων στους εκπαιδευτικούς χώρους και στα περιβάλλοντα επιμόρφωσης
- επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή αξιοποίηση εξειδικευμένων επιστημόνων, ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής τους
- είναι δυνατή η επιλογή τόσο του ρυθμού όσο και του επιπέδου μάθησης ανά επιμορφούμενο εκπαιδευτικό
- υπάρχει η δυνατότητα επιμόρφωσης μεγάλου αριθμού εκπαιδευτικών
- υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας μικρών και επαναλαμβανόμενων προγραμμάτων
- είναι εφικτή η μείωση του κόστους για εφαρμογή σε μεγάλη κλίμακα

## ➤ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

Κατά την εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματική υλοποίησή της. Ορισμένοι από αυτούς είναι το εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιείται, οι μορφές επικοινωνίας μεταξύ επιμορφωτών και επιμορφούμενων, οι μέθοδοι διδασκαλίας που εφαρμόζονται και το ευρύτερο μαθησιακό περιβάλλον, καθώς και τα συστήματα που χρησιμοποιούνται, όπως αναλύονται στη συνέχεια.

## ➤ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Οι συμμετέχοντες σε ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση εξαρτώνται από το εκπαιδευτικό υλικό σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι στα συμβατικά συστήματα εκπαίδευσης. Για τον λόγο αυτόν, το εκπαιδευτικό υλικό θα πρέπει να εμπεριέχει τα στοιχεία εκείνα που προσδίδουν στη διδακτική διαδικασία αυτονομία και ευελιξία σε σχέση με τον τόπο, τον χρόνο και τον ρυθμό μάθησης, σύμφωνα πάντα με τις βασικές αρχές των θεωριών μάθησης (Λιοναράκης, 2001).



Επίσης, το εκπαιδευτικό υλικό θα πρέπει να είναι καλογραμμένο, να είναι πλούσιο ως προς τα παραδείγματα και τις δραστηριότητες που περιλαμβάνει και να ενσωματώνει ασκήσεις αυτοαξιολόγησης (Ally, 2004). Με τον τρόπο αυτόν, το κατάλληλα σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό δύναται να αναπληρώνει σε μεγάλο βαθμό την απουσία του διδάσκοντα, να προάγει την αλληλεπίδραση, να ερμηνεύει δύσκολα σημεία και έννοιες και να αξιολογεί, ενημερώνει και ενθαρρύνει τον σπουδαστή συνεχώς (Κόκκος, Λιοναράκης, Ματραλής & Παναγιωτακόπουλος, 1998).

Άλλωστε, σύμφωνα με τον Holmberg (2003), η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί ένα είδος καθοδηγούμενης συζήτησης που στοχεύει στη διευκόλυνση της μάθησης. Επομένως, το εκπαιδευτικό υλικό, που αναπτύσσεται σε αυτήν τη βάση, χρειάζεται να έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- να παρουσιάζει το κάθε αντικείμενο με κατανοητό τρόπο
- τα κείμενα να είναι σαφή, επεξηγηματικά και πλαισιωμένα από πολλά παραδείγματα και μελέτες περίπτωσης
- να εμπλέκει συναισθηματικά τον διδασκόμενο, ώστε να αναπτύσσει προσωπικό ενδιαφέρον για το αντικείμενο που μελετά
- να χρησιμοποιεί προσωπικό ύφος και να προτρέπει τον διδασκόμενο να διατυπώνει κρίσεις και ερωτήματα
- να υπάρχει έλεγχος στην ποσότητα των παρεχόμενων πληροφοριών.

## ➤ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Οι Russell, Coplan, Corrigan και Diaz (2003) τονίζουν ότι ο τρόπος οργάνωσης της διδακτικής διαδικασίας και ο βαθμός αλληλεπίδρασης εκπαιδευτή - εκπαιδευομένων, καθώς και εκπαιδευομένων μεταξύ τους, καθορίζει και το επίπεδο εμπλοκής των εκπαιδευομένων με το διδακτικό υλικό. Ως εκ τούτου, αποτελούν τους κυριότερους δείκτες ποιότητας των προγραμμάτων εξ αποστάσεως επιμόρφωσης. Άλλωστε, βασική αρχή της εκπαίδευσης ενηλίκων, που συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος εξ αποστάσεως επιμόρφωσης, αποτελεί η ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ του επιμορφωτή και των επιμορφούμενων.

Παράλληλα, η καθοδήγηση και η υποστήριξη των επιμορφούμενων μέσα από διαπροσωπικές συναντήσεις, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα στάδια της επιμορφωτικής διαδικασίας, αποτελεί βασική προϋπόθεση επιτυχίας ενός προγράμματος επιμόρφωσης, σύμφωνα με ερευνητές που προκρίνουν τον συνδυασμό τεχνικών συμβατικής και ηλεκτρονικής μάθησης (Martyn, 2003; Kante, 2002). Και τούτο, διότι οι εκπαιδευτικές πρακτικές που βασίζονται στη φυσική επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ επιμορφωτή και εκπαιδευομένων, εφόσον συνδυάζονται αρμονικά με πρακτικές εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, βελτιώνουν την αποτελεσματικότητα των επιμορφωτικών προγραμμάτων (Martyn, 2003).





## ➤ ΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Οι εκπαιδευόμενοι, μέσα από τη διαδικασία συνειδητοποίησης και ελέγχου του γνωστικού συστήματος, χρησιμοποιούν κατάλληλες στρατηγικές για την επεξεργασία δεδομένων, αναπτύσσουν μεταγνωστικές δεξιότητες που τους καθιστούν αυτόνομους στον χώρο της μάθησης, μαθαίνουν πώς να προγραμματίζουν, να κατευθύνουν και να αξιολογούν τις σκέψεις τους, αποκτώντας θετική στάση προς τη γνώση και την εκπαίδευση (Ματσαγγούρας, 2001). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο σχετικές έρευνες (Bonk & Graham, 2006; L-Gange Consortium, 2004) αναδεικνύουν την ανάγκη εμπλουτισμού της εκπαίδευσης που παρέχεται με την υποστήριξη των υπηρεσιών του διαδικτύου, με τη χρήση μεγαλύτερης ποικιλίας εκπαιδευτικών τεχνικών, όπως είναι η «πρόσωπο με πρόσωπο» διδασκαλία, η διαρκής υποστήριξη από κάποιον επιμορφωτή, καθώς και η δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού κατάλληλου για εξατομικευμένη μάθηση. Επίσης, η διαδικασία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης απαιτεί διδακτικές και μαθησιακές προσεγγίσεις που απορρέουν, κυρίως, από τις εποικοδομητικές και συνεργατικές θεωρίες μάθησης, αφού στο εικονικό περιβάλλον διδασκαλίας δίνεται έμφαση στην ενίσχυση της εμπλοκής και της συμμετοχής των εκπαιδευομένων (Μακράκης, 1999).

Παράλληλα, κατά τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, χρειάζεται να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη στρατηγικών αυτομάθησης, στην ενίσχυση της ενεργητικής μάθησης και στην υποστήριξη διαδικασιών επικοινωνίας και συνεργασίας στο πλαίσιο ομάδων εργασίας, όπου οι επιμορφούμενοι μπορούν να συζητούν θέματα που τους απασχολούν, να ανταλλάσσουν εμπειρίες και απόψεις και να συνεργάζονται (Λιοναράκης, 2001). Άλλωστε, όπως έχει διαπιστωθεί στο πλαίσιο ερευνητικών προγραμμάτων (Kante, 2002; Carlson & Gadio, 2002), οι εκπαιδευόμενοι αποδέχονται τη μεταξύ τους συνεργασία και δείχνουν θετική διάθεση για τη δημιουργία ομαδικών δραστηριοτήτων και σχεδίων εργασίας, στο πλαίσιο επιμορφωτικών προγραμμάτων.

Τα περισσότερο σημαντικά στοιχεία για τον σχεδιασμό μαθησιακών περιβαλλόντων στο διαδίκτυο είναι οι μαθησιακοί στόχοι και η συσχέτισή τους με το εκπαιδευτικό υλικό, οι μαθησιακές δραστηριότητες, ο ξεχωριστός ρόλος των εκπαιδευτών και των εκπαιδευομένων, η αξιολόγηση και το κοινωνικό περιεχόμενο της μάθησης (Αναστασιάδης, 2006). Πιο συγκεκριμένα, σε ένα μαθησιακό περιβάλλον εξ αποστάσεως επιμόρφωσης εκπαιδευτικών το μεθοδολογικό πλαίσιο χρειάζεται να σχετίζεται με την εκπαίδευση ενηλίκων. Αυτό σημαίνει ότι το αντικείμενο της επιμόρφωσης πρέπει να έχει άμεση σχέση με τις προσωπικές ανάγκες και τους μαθησιακούς στόχους των επιμορφούμενων (Κόκκος, 1999), ενώ το περιεχόμενο της επιμορφωτικής διαδικασίας χρειάζεται να εστιάζει σε πρακτικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν καθημερινά (Kante, 2002). Επίσης, χρειάζεται να συνυπολογίζεται το γεγονός ότι όταν οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι εισέρχονται στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενδιαφέρονται για την ουσιαστική επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων και όχι για την απόκτηση αφηρημένων ακαδημαϊκών γνώσεων (Κόκκος, 1999).



## ▼ ΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Τα συστήματα στην εξ αποστάσεως επιμόρφωση διαχειρίζονται εικονικά περιβάλλοντα που αποτελούνται από τους εκπαιδευτές, ένα σύνολο εκπαιδευομένων και το εκπαιδευτικό υλικό, που διατίθενται σε ψηφιακή μορφή (Παπανικολάου & Γρηγοριάδου, 2005). Στο πλαίσιο αυτής της εκπαιδευτικής διαδικασίας αναπτύσσεται και λειτουργεί μια ευέλικτη και αποτελεσματική αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στον εκπαιδευτή και τον εκπαιδευόμενο (Ματραλής, 1998-1999). Και τούτο, διότι, ενώ τα δύο μέρη βρίσκονται σε χρονική και γεωγραφική απόσταση, επικοινωνούν μεταξύ τους με διάφορα μέσα που τους παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία, προκειμένου να διαβιβάσουν επιστημονικές γνώσεις καθώς και άλλες διευκρινιστικές πληροφορίες, όταν αυτό κριθεί απαραίτητο (Ματραλής, 1998-1999).

Τα τελευταία χρόνια, πολλοί εκπαιδευτικοί οργανισμοί δίνουν βαρύτητα στα δι-αδικτυακά εικονικά περιβάλλοντα πολλών χρηστών, αξιοποιώντας τα ως εργαλεία ασύγχρονης και σύγχρονης τηλεκπαίδευσης. Για παράδειγμα, το μοντέλο τηλεκπαίδευσης MOOCs (Massive Open Online Courses), έχοντας ως στόχο την παροχή υψηλής ποιότητας εκπαίδευση, με δυνατότητες αυτοεκπαίδευσης μέσω μίας γλωσσικής και πολιτισμικής πολυμορφίας, συμβάλλει στη μεταφορά της γνώσης, δίχως τους περιοριστικούς παράγοντες του χώρου και του χρόνου (Meyer, 2012).

## ▼ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως έγινε σαφές, η επιμόρφωση αποτελεί βασικό τμήμα της επαγγελματικής ανέλιξης των εκπαιδευτικών, αφού σχετίζεται με την ποιοτική αναβάθμιση του έργου τους, στο πλαίσιο μιας διαρκώς μεταβαλλόμενης εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Άλλωστε, βασικό στόχο των επιμορφωτικών προγραμμάτων αποτελεί ο εφοδιασμός τους με νέες πρακτικές και μεθόδους, ώστε να αποκτήσουν ευκαιρίες αυτοανάπτυξης, μέσα από την κάλυψη των προσωπικών αναγκών και ενδιαφερόντων τους (Guy, 1998). Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση δημιουργήθηκε ως απάντηση στην ανάγκη εύρεσης νέων και ευέλικτων μορφών μάθησης, που να μπορούν να δίνουν τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να ρυθμίζουν οι ίδιοι το πότε, πώς και με ποιο ρυθμό θα έχουν πρόσβαση στη νέα γνώση. Με την βοήθεια της τεχνολογίας, λοιπόν, δημιουργήθηκε η ηλεκτρονική μάθηση, που προσφέρει τη δυνατότητα πρόσβασης σε εκπαιδευτικό υλικό στον χώρο και το χρόνο του επιμορφούμενου όπου και αν βρίσκεται, ακόμη και στις πλέον δυσπρόσιτες περιοχές (Παπαδάκης & Φραγκούλης, 2005).

Επίσης, ένα σημαντικό συμπέρασμα που προέκυψε ήταν το γεγονός ότι κατά την εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών χρειάζεται να δίνεται έμφαση στην ενεργητική και συνεργατική μάθηση και όχι στην παραδοσιακή διδασκαλία, με παράλληλη ενίσχυση της αυτενέργειας και της πρωτοβουλίας των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών (Κιουλάνης, 2008). Επίσης, χρειάζεται να υπάρχουν πολλά και μικρά εξ αποστάσεως επιμορφωτικά προγράμματα διαφορετικού περιεχομένου, ώστε ο εκπαιδευτικός να επιλέγει ανάλογα το είδος, το περιεχόμενο, τον ρυθμό μελέτης,



τα ενδιαφέροντά του, την τάξη που εκπαιδεύει. Παράλληλα, η γνώση που βρίσκεται σε μια βάση δεδομένων χρειάζεται να διασυνδεθεί στο σωστό πλαίσιο και με τους σωστούς ανθρώπους, προκειμένου να επιτυγχάνεται μια περισσότερο προσβάσιμη και ποιοτικότερη εκπαίδευση για όλους (Λιοναράκης, 2004).

## Βιβλιογραφία

- Ally, M. (2004). Foundations of educational theory for online learning, in *Theory and practice of online learning*. T. Anderson and F. Elloumi (Eds). Athabasca. AB: Athabasca University.
- Bolam, R. (1986). Final Report (draft 1981). In D. Hopkins (Ed.), *In-service training and educational development: An International Survey*, (pp.18-34). London: Grom Helm.
- Bonk, C. J., Graham, C. R. (2006). *Handbook of blended learning: Global Perspectives, local designs*. San Francisco. CA: Pfeiffer Publishing.
- Carlson, S., Gadio, C. T. (2002). Teacher professional development in the use of technology. In W. D. Haddad A. Draxler (Eds.). *Technologies for education: potential, parameters, and prospects*. Paris and Washington. D. C.: UNESCO and AED.
- Collis, B. (1996). *Tele-learning in a Digital World-The Future of Distance Learning*. London; International Thomson Computer Press. European Commission (2000). E-Learning-Designing Tomorrow's Education. Brussels: (2000) 318 Final, COM.
- Duderstadt, J. (1998). *Transforming the university to serve the digital age*. 20(4), 21-32.
- EduTools (2003). Providing decision-making tools for the EDU community, Ανακτήθηκε στις 25/8/2020 από [shorturl.at/nGH18](http://shorturl.at/nGH18)
- Guy, N. (1998). *Οι εκπαιδευτικοί: Προοπτικές για το εκπαιδευτικό επάγγελμα στην Ευρώπη* (μετ. Δεληγιάννη). Αθήνα: Δεληγιάννη.
- Gros, B. (2002). Knowledge construction and technology. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 11(4), 323-343.
- Harasim, L. (1999). *A framework for online learning: The Virtual-U*. IEEE Computer, 32(9), 44-49.
- Holmberg, B. (2003). *Distance education in essence - An overview of theory and practice in the early twenty first century* (2nd ed.). Oldenburg: Bibliotheks- und Informations system der Universität Oldenburg. pp. 35-62 & 71-91.
- Jarvis, P. (2005). Συνέντευξη στον Γ.Κουλαουζίδη, στο Κόκκος, Α. *Μεθοδολογία Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Θεωρητικό πλαίσιο και προϋποθέσεις μάθησης*, Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, τόμος Α, σσ. 188-197.
- Jung, I. (2005). ICT-Pedagogy Integration in Teacher Training: Application Cases Worldwide. *Educational Technology and Society*, 8(2), 94-101.
- Kante, C. (2002). E-training: The new frontier of the teacher professional development. *TechKnowLogia*, 4(4), 12-14.
- Kerrey, B. & Isakson, J. (2001). *The Power of the Internet for Learning: Moving from Promise to Practice*. Washington DC: Report of the Web-based Training Educational



Commission.

- L-Gange Consortium, (2004). *Change in European Education and Training Systems related to Information Society Technologies*. Yearly Report 2003/2004. European Commission. Brussels: Information Society Technologies.
- Martyn, M. (2003). The hybrid online model: Good practice. *Educause Quarterly*, 26(1), 18-23.
- Meyer, R. (2012). *What it's like to teach a MOOC (and what the heck's a MOOC?)* [Online]. Ανακτήθηκε στις 25/8/2020 από [shorturl.at/gLWY2](http://shorturl.at/gLWY2)
- Oliver, R., & McLoughlin, C. (2000). Web-based learning and generic skills development. *UniServe Science News*, 15.
- Owston, R. D. (1997). 'The World Wide Web: A technology to enhance teaching and learning?' *Educational Researcher*, 26(2), pp. 27-33
- Russell, M., Coplan, R., Corrigan, C., & Diaz, R. (2003). 'Factors Influencing the Effectiveness of a Distance-Learning Model for Professional Development for Teachers of Adults: The Case of ESL/CIVICSLINK'. NCAL Working Paper. Philadelphia, PA: National Center on Adult Literacy.
- Stodel, E. J., Thompson, T. L., & MacDonald, C. J. (2006). 'Learners' Perspectives on What is Missing from Online Learning: Interpretations through the Community of Inquiry Framework'. *The International Review of Research in Open and Distance Learning*, 7(3).
- Αναστασιάδης, Π. (2006). Περιβάλλοντα Μάθησης στο Διαδίκτυο και Εκπαίδευση από Απόσταση. Στο *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση - Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός. σσ. 108-150.
- Βασιλού, Β. & Χαραμή, Π. (1997). *Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Trends. Ανάλυση επιμορφωτικών αναγκών των εκπαιδευτικών σε έξι ευρωπαϊκές χώρες*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη.
- Γαγλή, Σ. (2009). *Αυτονομία στη μάθηση στο πλαίσιο της Ανοικτής και εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης*. Διπλωματική Εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Γαγλή, Σ. , Γαγλής, Γ., Κουτσούμπα, Μ. (2010). Αυτονομία στη μάθηση στο πλαίσιο της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. *Open Education*, 6(182), 92-105.
- Κιουλάνης Σ. (2008). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας. σσ. 28-41, 43-50.
- Κλίτσας, Γ. (2008). *Διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της εισαγωγικής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών*. Διπλωματική Εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Κόκκος, Α. (1998). Αρχές μάθησης ενηλίκων στο *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, Σχέσεις διδασκόντων και διδασκομένων*, Τόμ. Β'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κόκκος, Α. (1999). *Εκπαίδευση ενηλίκων*, Τομ. Α', Το πεδίο, οι αρχές μάθησης, οι συντελεστές. Πάτρα: ΕΑΠ. σσ. 40-75.
- Κόκκος, Α., Λιοναράκης, Α., Ματραλής Χ., Παναγιωτακόπουλος, Χ., (1998). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Το εκπαιδευτικό υλικό και οι νέες τεχνολογίες*, Πάτρα: Ε.Α.Π. τ. Γ'.



- Λιοναράκης, Α. (1998). Η πρώτη Επαφή Διδάσκοντος – Διδασκομένων, στο Κόκκος Α., Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Σχέσεις Διδασκόντων - Διδασκομένων*, τ. Β΄. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, σσ 103-123.
- Λιοναράκης, Α. (1998-1999). Ιδρύματα Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Στο Βεργίδης, Δ., Λιοναράκης, Α., Λυκουργιώτης, Α., Μακράκης, Β., Ματραλής, Χ. (Επιμ.). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση-Θεσμοί και Λειτουργίες*. (σελ. 143-243). Τόμος Α΄. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Λιοναράκης, Α. (2001). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μια ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. Αθήνα: Προπομπός. σσ. 32-77.
- Λιοναράκης, Α. (2004). Ένα παιδαγωγικό μοντέλο σχεδιασμού και παραγωγής διδακτικού πολυμορφικού υλικού για εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Στο Ι. Κεκκός (Επιμ.). *Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση - Ζητήματα Σχεδιασμού και εφαρμογών Φιλοσοφικές -Κοινωνικές προεκτάσεις*. (σσ. 53-74). Αθήνα: Ένωση Ελλήνων Φυσικών, Ατραπός.
- Λιοναράκης, Α. (2005). *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης*. Στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές, Πάτρα: ΕΑΠ.
- Λιοναράκης, Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυτροπικότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο: Λιοναράκης, Α. (Επιμ.). *Ανοικτή και εξ αποστάσεως Εκπαίδευση-Στοιχεία θεωρίας και πράξης*, (σελ. 7-41). Αθήνα: Προπομπός.
- Λιοναράκης, Α. & Φραγκάκη, Μ. (2010). Πολυμορφικό Μοντέλο μιας Κριτικής Ηλεκτρονικής Κοινότητας Μάθησης: Μορφές και Δομικά στοιχεία μιας Ποιοτικής Νοηματοδοτημένης Μάθησης από Απόσταση. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*. Τόμος 2, Τεύχος 1, Εκδόσεις Κλειδάριθμος, σσ. 29-52.
- Μακράκης, Β. (1999). 'Αρχές σχεδιασμού και ανάπτυξη ενός συστήματος τηλεκατάρτισης των εκπαιδευτικών της Ελληνικής ως δεύτερης και ξένης γλώσσας στους Ομογενείς της διασποράς'. *Ελληνόγλωσσα Εκπαίδευση στο Εξωτερικό*. Στο Πανελλήνιο-Πανομογενειακό Συνέδριο. Ρέθυμνο: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.
- Ματραλής, Χ. (1998-1999). Ιδιαίτερα εκπαιδευτικά «εργαλεία-μέθοδοι». Στο: Βεργίδης Δ., Λιοναράκης Α., Λυκουργιώτης Α., Μακράκης Β., Ματραλής Χ. (Επιμ.). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και λειτουργίες* (σελ. 41-93). Τόμος Α΄. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Ματσαγγούρας, Η. (2001). *Στρατηγικές Διδασκαλίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μικρόπουλος, Α. (2006). *Ο υπολογιστής ως γνωστικό εργαλείο*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σσ. 22-68.
- Μολοχίδης, Τ. (2005). *Ανάπτυξη και Διερεύνηση διδακτικής μαθησιακής σειράς για την Αυτοεπιμόρφωση των δασκάλων σε φαινόμενα και έννοιες των ρευστών*, (Διδακτορική διατριβή). ΠΤΔΕ-ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.
- Νταλούκας, Β., Αντωνίου, Κ., Δαούσης, Δ., Σεβεντεκίδης, Κ. (2008). Η χρήση της τηλεκπαίδευσης για την επιμόρφωση των καθηγητών. Ένα παράδειγμα επιμόρφωσης στο Moodle, *2η Πανελλήνια Διημερίδα των καθηγητών Πληροφορικής*.
- Παπαδάκης, Σ., Βελισσάριος, Α., Φραγκούλης, Ι. (2003). Η επιμόρφωση και μετεκπαίδευση



- ση των εκπαιδευτικών στην κοινωνία της πληροφορίας με αξιοποίηση των μεθόδων της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Στο: Λιοναράκης, Α. (Επιμ.). *2ο Πανελλήνιο συνέδριο για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση*. Πρακτικά εισηγήσεων (σελ. 558-571). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και Προπομπός.
- Παπαδάκης, Σ. & Φραγκούλης, Ι. (2005). Διερεύνηση επιμορφωτικών αναγκών και στάσεων εκπαιδευτικών για την παροχή εξ αποστάσεως επιμόρφωσης σε περιβάλλον ηλεκτρονικής μάθησης (e-Learning). Στο Γιώργος Μπαγάκης (επιμ.), *Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού*, (σσ. 276-285). Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Παπαδούρης, Π. (2001). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Μια μελέτη περίπτωσης. Στο Λιοναράκης, Α. (Επιμ.). *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, Πρακτικά Εισηγήσεων (σελ. 536-548). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Παπανικολάου, Κ., Γρηγοριάδου, Μ. (2005). Προσαρμοστικά εκπαιδευτικά συστήματα υπερμέσων στο Διαδίκτυο. Στο Σ. Ρετάλης (Επιμ.). *Οι προηγμένες τεχνολογίες Διαδικτύου στην Υπηρεσία της μάθησης*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ρώσσης, Ν. & Τζέπογλου, Η. (2001). Δυνατότητες και περιορισμοί των περιβαλλόντων εξ αποστάσεως κατάρτισης (e-learning). *Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο*, 25-27 May 2001, Πάτρα.
- Σιδηρόπουλος, Δ. (2008). *Σχεδίαση και ανάπτυξη περιβάλλοντος ιστού για ασύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση με δυνατότητες εξατομικευμένης μάθησης (μια εφαρμογή στα Οικονομικά)*. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Διδακτορική Διατριβή. σσ. 30-60, 75-123.
- Φραγκούλης, Ι. (2010). *Σχεδιασμός και ανάπτυξη δεικτών ποιότητας για την αποτίμηση της αποτελεσματικότητας προγραμμάτων Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης*. Νομαρχιακό ΚΕΚ Αχαΐας- ΝΕΛΕ. Δημοσίευτη μελέτη.
- Χατζηλέεας, Δ. (2006). Εξ αποστάσεως επιμόρφωση εκπαιδευτικών. *Virtual School, The sciences of Education Online*, 3(3).
- Χατζηπαναγιώτου, Π. (2001). *Η Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών: Ζητήματα Οργάνωσης, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.